

**Laudáció Tolcsvai Nagy Gábor akadémiai rendes tagsági székfoglalója
alkalmából**

Budapest, 2017. I. 16.

Tolcsvai Nagy Gábort 2010-ben választotta az Akadémia levelező tagjainak a sorába. Ez munkásságának a tudományérés eszközeivel is jól kimutatható nagy lendületet adott. Korábban is aktív publikációs tevékenysége, tanítványnevelő aktivitása látványosan kiteljesedett. Különösen szembeötlő a publikációira való hivatkozások ugrásszerű megnövekedése. Tolcsvai Nagy Gábor a magyarországi kognitív nyelvészetnek nem egyetlen, de a legismertebb, a legtermékenyebb, a legtöbb tanítványt nevelő művelője.

Az elmúlt hat évben Tolcsvai Nagy Gábor tudományos tevékenysége koncentráltan a funkcionális kognitív nyelvészetre irányult. Mind elméleti-módszertani írásai és esettanulmányai, mind pedig az általa szerkesztett és társszerkesztett, ill. írott önálló munkái lényegében mind a kognitív nyelvészeti eszmerendszer bemutatása és a magyar nyelv leírására való alkalmazása szándékának rendeltettek alá. Úgy is mondhatnám: amihez hozzáfogott, az szinte mind a kognitív nyelvészet vonzásában, a magyar nyelvtudományban való ismertté és elfogadottá tételének, s a magyar nyelv kognitív leírása előkészítésének a jegyében történt. E tekintetben legfontosabb munkája a Bevezetés a kognitív nyelvészetbe (2013).

A magyar leíró nyelvészeti kutatás immár évtizedek óta elméleti, módszertani és tematikai tekintetben is plurális állapotban él. A szóban forgó kutatások mozgását az utóbbi fél évszázadban többé-kevésbé kanonizált irányzatok, nyelvreírési módok határozták meg. Ebben a közegben lépett színre Tolcsvai Nagy Gábor a kognitív szemlélettel, s a magyar nyelv újfajta leírásának az igényével. A funkcionális kognitív nyelvészet vele konkurens, egyszersmind versenyképes alternatívaként jelent meg nálunk.

Az említett pluralitásra gondolva örvendetes fejlemény lesz a leíró nyelvészeti paletta továbbszínesedő skálája. Tudomásom szerint rövidesen megjelenik egy terjedelmes, 1300 oldalas generatív háttérű, szigorúan leíró munka a magyar főnévi szerkezetekről Alberti Gábor és Laczkó Tibor szerkesztésében, valamint egy magyar funkcionális kognitív nyelvtan Tolcsvai Nagy Gábor szervezésében, szerkesztésében és társszerzőségében. Párját ritkító lehetőség kínálkozik tehát a különböző szemléletű leíró magyar grammatikák és részsztintézisek egybevető tanulmányozására, kritikai szemrevételezésükre, s a továbblépés lehetőségeinek a fürkészésére. Arra is gondolva, hogy mivel a kutatási problémák megoldásában ugyan egyre nagyobb a specializáció, de ezzel együtt állandóan jelen van a törekvés a szintézisalkotásra, közös szempontok meghatározására is.

A nyelvtudomány központi problémahalmaza – elsősorban éppen a kognitív nyelvészetnek köszönhetően – ma nem azonos azzal, ami nem is olyan régen volt. A nyelvtudománybeli változások azonban nemcsak a nyelvtudományi diskurzus paradigmákon belüli önmozgásának a következményeként, hanem más szempontú megközelítések eredményeinek a kényszerítő hatására is bekövetkezhetnek. S erre akkor van legtöbb esély, ha az ignorancia stratégiája kimegy a divatból a honi nyelvészetben. Remélhető tehát, hogy a nyelvtudomány első két nagy korszakát tudniillik a más tudományoktól való függőség vazallus állapotát és „az önmagáért és önmagában vizsgált nyelv” autonóm tudományának

fejlődési szakaszát az e korszakok vívmányait megőrizve-meghaladó integrációnak a periódusa követi mindinkább (Baudouin de Courtenay 1901, Péter Mihály: MNy. 2006: 407, ill. Szemerényi: MNy. 1992: 1–13). Hogy ebben milyen szerep jut a funkcionális kognitív nyelvészetnek, ma még megválaszolhatatlan kérdés.

Az mindenesetre rögzíthető, hogy Tolcsvai Nagy Gábor azt az elvet követve végzi kutatásait, hogy a megismerés és értelmezés vezérelte vizsgálódásokban nem célszerű a merev diszciplináris határok felállítása. Ennek természetes folyománya, hogy vizsgálatai tematikailag is széleskörűek. Munkásságára ez termékenyítő hatással van.

Mert hiszen jártas egyfelől a szövegten, a stilisztika, a jelentésstan és a szépirodalom nyelvisége problémakörének a vizsgálatában. Másfelől bevonja kutatásába a nyelvtörténetet, a művelődéstörténetet és a nyelvközösség-történetet is. Harmadsorban pedig mert axiómaként kezeli a szociokulturális tényezők fontos szerepét a nyelvhasználat, a nyelv alakulásában, alakításában és változásában. Innen szemlélve érthető, miért foglalkozik vissza-visszatérően a nyelvi standardizáció, a nyelvújítás, a nyelvi tervezés és a nyelvstratégia, valamint a magyar nyelv területi tagolódásának a kultúrával való összefüggését érintő problémakörével is. Tavalyelőtt előtt tette közzé angol nyelven a közép-európai nyelvi posztkolonializációról szóló kötetét. De a nyelvtan oktatásának kérdései, vagy ahogy ő fogalmazott: a tárggyá tett nyelv visszahumanizálása az oktatásban sem marad gondolatébresztő reflexiói nélkül.

Több fontos tanulmánya a nyelvtörténet tág látókörű magyarázatához nyújt figyelemre méltó támpontokat és elemzéseket. Korábbi szociolingvisztikai tematikájú írásainak az ismeretében eleve nem meglepő, hogy érzékeny a nyelv szociokulturális beágyazottságára. A stílus szociokulturális tényezőivel való foglalkozása és más, idevágó újabb publikációi is igazolják ezt. Időben a mához közeledve megszorodtak munkásságában a magyar nyelv kognitív leírása jegyében született esettanulmányok, amelyek egy új magyar nyelvtanleírás előmunkálatainak tekinthetők.

Ilyen a 2015-ben megjelent önálló munkája az ígéről és a Kognitív szemantika című kötete is. Mint a jelentésstannal is foglalkozónak nem kerülték el a figyelmét a történeti-etimológiai szótárban olvasható több ezer szócikk jelentésmagyarázatai, illetőleg s főként a belőlük levonható tanulságok sem. Megállapítása szerint a TESz. vonatkozó jelentésmagyarázatai legkönnyebben a kognitív szemantika keretében értelmezhetők.

Az ő irányításával készült a már említett, megjelenés előtt álló új magyar leíró nyelvtan (Osiris nyelvtan) a magyar nyelv kognitív alapú, teljességre törekvő leírása lesz az előzetes tájékoztatás szerint, amely a magyar nyelv rendszerét a funkcionális nyelvészet elméleti keretében és módszertanával mutatja be, a nyelvtant a magyar anyanyelvűek közösségéhez, nyelvi kommunikációjához, kultúrájához és hagyományaihoz is közel hozva. A fő leíró területeket (hangtan, jelentésstan, alaktan, mondattan, pragmatika) szoros összefüggésben, egymásra vonatkoztatva, hálózatosan tárgyalja, a beszélő emberek tudásának, kommunikációs szándékainak, nyelvi tevékenységének megfelelően.

Természetes, hogy nagy érdeklődéssel várjuk e munkát – amiképpen most a rendes tagsági székfoglaló előadást is.

Kiss Jenő